

Sofia Virta vihr ym.

Lakialoite laiksi lapsiasiavaltuutetusta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakialoitteella esitetään lapsiasiavaltuutetusta annetun lain (1221/2004) muuttamista siten, että lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteyteen perustetaan lapsi- ja perhepolitiikan arviointineuvosto lisäämällä lakiin uusi pykälä sekä osoittamalla toimintaan riittävät resurssit.

PERUSTELUT

Suomen menestys tulevaisuudessa on riippuvainen siitä, miten tulevat sukupolvet pystyvät ylläpitämään ja uudistamaan suomalaista yhteiskuntaa. Lasten ja perheiden hyvinvointi edellyttää sitä edistävää lapsi- ja perhepolitiikkaa. Lapsi- ja perhepolitiikka on kuitenkin ollut tempoilevaa, ja lapsen oikeuksia ei aina ole kunnioitettu. Tulevien sukupolvien hyvinvoinnin vuoksi Suomessa tarvitaan linjakkaampaa lapsi- ja perhepolitiikkaa. Viime vuosina sitä edistämään on perustettu uusia rakenteita, kuten kansallinen lapsistrategia, mutta lapsi- ja perhepolitiikan tutkimusperustainen ohjaus, arviointi ja seuranta puuttuvat vielä kokonaisuudesta.

Suomessa lapsen oikeuksia on edistetty erityisesti siitä lähtien, kun Suomi ratifioi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen jo vuonna 1991. Kyseessä on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, jonka määrittelemät oikeudet kuuluvat aivan jokaiselle lapselle. Sopimuksen mukaan lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat. Sopimus on Suomessa laintasoisesti voimassa.

Lapsuus ja nuoruus ovat hyvin merkittäviä elämänvaiheita, jotka vaikuttavat ihmisen loppuelämään. OECD on jakanut lasten hyvinvoinnin osa-alueiden ulottuvuudet kolmeen: eri politiikkoihin (public policies), lasten elinympäristöön sekä lasten aktiviteetteihin, käyttäytymiseen ja ihmissuhteisiin. Lisäksi nuorten hyvinvoinnin keskeisiksi osatekijöiksi on tunnistettu muun muassa terveys, toimintakyky, henkiset ja taloudelliset resurssit, osallisuus ja turvallisuus.

Viime vuosina suomalaisen lapsuuden ylle on kerääntynyt tummia pilviä. Suomen väestö ikäännyttyä yhtä aikaa lasten määrän vähenemisen kanssa, mikä on johtanut huoltosuhteen olennaiseen heikentymiseen. Samaan aikaan lapset ja nuoret voivat yhä huonommin, perheiden toimeentuloerot ovat kasvaneet ja perheiden palvelut ovat monin paikoin heikentyneet. Väestöliiton vuo-

Lakialoite LA 1/2025 vp

den 2023 perhebarometrin mukaan kaksi viidestä suomalaisesta on sitä mieltä, ettei perheiden tuki ole riittävällä tasolla.

Lasten ja nuorten, erityisesti tyttöjen, pahoinvointi on jo hälyttävällä tasolla. Nuorten mielenterveyden oireet ovat lisääntyneet, ja vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan jo joka kolmas yläkouluikäinen tyttö kokee ahdistuneisuusoireita, kun poikien kohdalla vastaava luku on alle joka kymmenes. Lisäksi noin joka neljäs lapsi elää perheessä, jossa on mielenterveysongelmia, ja yli puolet masentuneiden vanhempien lapsista sairastuu myös itse. Kyse on siis ylisukupolvisesta ja pitkäaikaisesta ongelmasta, sillä jaksamisen ja hyvinvoinnin haasteet vaikuttavat kokonaisvaltaisesti yksilön elämään ja oppijoiden kohdalla ne voivat vaikeuttaa esimerkiksi oppimista.

SOSTEn syksyllä 2023 tekemän selvityksen mukaan Suomessa voi pian olla 140 000 köyhydessä elävää lasta. Lapsiköyhyydellä on pitkäaikaiset vaikutukset lapsen kasvuun ja tulevaisuuteen. Lapset ovat tietoisia perheen taloudellisesta tilanteesta, ja taloudellisten resurssien puute määrittää lasten osallisuutta ja näkyy vertaissuhteissa. Keväällä 2023 Lapsen ääni -kyselyn mukaan 90 prosenttia pienituloisten perheiden lapsista koki perheellä olevan haasteita selviytyä menoista. Lisäksi joka kolmas pienituloisten perheiden lapsista oli joutunut lopettamaan harrastuksen ja yli joka kymmenes koki, ettei perheellä ole riittävästi ruokaa.

Nuoret kokevat myös muita ryhmiä enemmän yksinäisyyttä, ulkopuolelle jätetyksi tulemista ja eristäytyneisyyttä Suomen Punaisen Ristin teettämän yksinäisyysbarometrin mukaan. Tutkimusten mukaan vapaa-ajan aktiivisuudella on suojaava vaikutus myöhempien mielenterveysongelmien ilmaantumiseen. Etenkin sosiaalisesti aktiivinen vapaa-aika ja harrastukset vähentävät muun muassa päihdeiden käyttöhäiriön ja ahdistuksen ilmaantumista sekä riskiä rikoksiin ja syrjäytymiseen.

Jotta Suomi olisi tulevaisuudessa perheen perustamiseen houkutteleva maa, jossa jokainen voisi toteuttaa lapsitoiveensa ja jossa lapsilla ja nuorilla on edellytykset hyvään elämään ja tulevaisuuteen, tulee lapsi- ja perhepolitiikan perustua tutkimustietoon ja lapsen oikeuksien kunnioittamiseen. Toteutettava lapsi- ja perhepolitiikka edellyttää tuekseen huolellista ohjausta, arviointia ja seurantaa, jotta yhteiskunnan toimenpiteitä voitaisiin ohjata lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia edistävään suuntaan.

LAINSÄÄDÄNNÖN NYKYTILA

Suomessa on vuodesta 2005 alkaen toiminut itsenäinen ja riippumaton lapsiasiavaltuutettu, jonka tehtävä perustuu lakiin lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004). Yksi lapsiasiavaltuutetun tärkeimpiä tehtäviä on arvioida poliittista päätöksentekoa lapsen oikeuksien näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutetulla on myös arviointi- ja seurantavastuu lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisesta, mutta sillä ei ole käytössään riittävää tai tarkoituksenmukaista tutkimusresurssia. Lapsiasiavaltuutetun toimistossa on seitsemän henkilötyövuotta, kun esimerkiksi Norjassa valtuutetun toimistossa on noin 20 ja Ruotsissa yli 30 työntekijää.

Lapsiasiavaltuutetun apuna toimii 14-jäseninen lapsiasianeuvottelukunta, joka on lapsi- ja perhepolitiikan eri sektorien sekä kansalaisjärjestöjen toimijoista koostuva yhteistyöelin. Lapsiasianeuvottelukunnan tehtävänä on edistää lasten asemaa ja oikeuksia sekä niitä koskevaa viran-

Lakialoite LA 1/2025 vp

omaisten yhteistyötä. Neuvottelukunnalle ei ole asetettu tutkimusta tekevää tai koostavaa tehtävää.

Lisäksi uusimpana lapsipolitiikkaa ohjaavana asiakirjana on vuonna 2021 julkistettu kansallinen lapsistrategia, joka perustuu niin ikään YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Strategian pohjalta valtioneuvosto luo toimeenpanosuunnitelman kullekin hallituskaudelleen. Kansallisen lapsistrategian edistämiseksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii nelihenkinen lapsistrategian työryhmä, jonka tehtävänä on koordinoida strategian toimeenpanoa. Kansallisen lapsistrategian riippumattomaan arviointiin ja seurantaan ei ole osoitettu lisäresursseja, vaan lapsiasiavaltuutetun toimisto on toteuttanut arviointia muiden tehtäviensä ohessa.

Laissa lapsiasiavaltuutetusta on tällä hetkellä säädetty lapsiasiavaltuutetun apuna toimivasta neuvottelukunnasta ja valtuutetun toimistosta seuraavasti:

4 § Neuvottelukunta

Lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämistä varten lapsiasiavaltuutetun apuna toimii neuvottelukunta, jonka asettamisesta ja kokoonpanosta, tehtävistä sekä työskentelystä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

5 § Toimisto

Lapsiasiavaltuutetulla on toimisto. Toimistossa on talousarvion rajoissa tarpeellinen määrä esittelijöinä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa.

UUDISTUKSEN TAVOITE

Suomessa julkaistaan kansainvälisesti vertaillen runsaasti lapsi-, perhe- ja nuorisotutkimusta. Tutkimuksen hyödyntäminen kansallisessa politiikassa on kuitenkin puutteellista. Tutkimusta hyödynnetään usein pistemäisesti ja liian myöhäisessä vaiheessa lainvalmistelua, sillä nykyiset rakenteet eivät tue moni- ja laaja-alaista tutkimuksen hyödyntämistä tai tutkimuksen hyödyntämistä toimenpiteitä vasta suunniteltaessa. Sen vuoksi tarvitaan laajasti ja monitieteisesti tutkimuskokonaisuutta tarkastelevaa toimielintä, joka kokoaisi ja koordinoisi tutkimusta sekä linkittäisi sen suoraan päätöksentekoon.

Lapsi- ja perhepolitiikan arviointineuvosto olisi samantapainen neuvosto kuin talouspolitiikan arviointineuvosto ja ilmastopaneeli, jotka koostuvat alan tutkijoista ja ovat riippumattomia poliittisesta päätöksenteosta. Neuvoston jäsenet valittaisiin korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten esityksistä, ja valinta tapahtuisi tieteellisten ansioiden perusteella huomioiden myös eri tieteenalojen laaja edustus.

Arviointineuvosto vahvistaisi tutkimustiedon asemaa lapsi- ja perhepoliittisessa päätöksenteossa sekä toisi viimeisimmän tutkimustiedon päättäjien saataville. Neuvoston tuottama tieto olisi avoimesti myös eri sidosryhmien hyödynnettävissä. Neuvosto kokoaisi olemassa olevaa tutkittua tietoa ja yhdistäisi sitä lainsäädännön kontekstiin.

Lakialoite LA 1/2025 vp

Neuvosto voisi koostaa tietoa päätöksenteon tueksi sekä ennakkoinnin näkökulmasta, jotta päätöksentekoa voitaisiin tehdä tutkimustiedon pohjalta. Neuvosto voisi myös tarkastella tutkimus- ja kirjallisuuskatsausten keinoin, mitkä menetelmät tai toimenpiteet tutkitusti vahvistavat lapsiperheiden asemaa sekä tukevat lasten ja nuorten hyvinvointia. Lapsiin ja nuoriin vaikuttavat monet eri toimet, ja sen vuoksi olisi tärkeää, että olisi olemassa arvioiva toimielin, joka arvioisi monitieteisesti monialaista päätöksentekoa.

Arviointineuvoston tarkoituksena on myös lisätä vuoropuhelua valmisteluvaiheessa ja näin vahvistaa valmistelun tietopohjaa. Vuorovaikutus tukee tiedollisen kokonaiskuvan luomista. Lisäksi se voi auttaa tunnistamaan tutkimuksen aukkoja, epävarmuutta ja tutkimuksen kohdentamisen tarpeita. Vuorovaikutus lisäisi neuvoston vaikuttavuutta ja antaisi tukea lainvalmistelijoille.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

lapsiasiavaltuutetusta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään lapsiasiavaltuutetusta annettuun lakiin (1221/2004) uusi 5 a § seuraavasti:

5 a §

Lapsi- ja perhepolitiikan arviointineuvosto

Valtioneuvosto asettaa neljän vuoden määräajaksi kerrallaan lapsi- ja perhepolitiikan arviointineuvoston, joka toimii lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteydessä. Neuvostossa tulee olla edustus eri tieteenaloilta, ja yhden jäsenen tulee edustaa kansainvälistä tiedeyhteisöä.

Arviointineuvoston tehtävänä on koostaa ja eritellä tieteellistä tietoa sekä tunnistaa tietotarpeita lasten, nuorten ja perheiden aseman ja hyvinvoinnin parantamiseksi.

Arviointineuvoston jäsenelle voidaan maksaa tehtävän hoitamisesta kohtuullinen palkkio. Neuvostolla on oma, erillinen määrärahansa toimintaan.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä arviointineuvoston tehtävistä, kokoonpanosta ja muista arviointineuvoston toimintaa koskevista menettelyistä sekä jäsenten valinnasta, toimikaudesta ja palkkioista.

Tämä laki tulee voimaan 1. päivänä elokuuta 2025.

Lakialoite LA 1/2025 vp

Helsingissä 5.2.2025

Sofia Virta vihr
Alviina Alametsä vihr
Oras Tynkkynen vihr
Pia Lohikoski vas
Juha Hänninen kok
Martin Paasi kok